

RELIGIJSKA PERCEPCIJA KAMATE

Sažetak: Islam predstavlja sveobuhvatan životni sistem u kojem Uzvišeni Allah, kroz Kur'an, daje jasne smjernice čovječanstvu o načinu života na ovom prolaznom svijetu. Ne postoji nijedan aspekt ljudske egzistencije koji je izostavljen iz Božijeg zakona, uključujući i pitanja rada, opskrbe i trgovine. Prirodna je potreba čovjeka da zarađuje i privređuje kako bi osigurao egzistenciju sebi i svojoj porodici. Međutim, pri stjecanju zarade, ključno je uzeti u obzir način na koji se imetak stječe. U savremenom dobu sve su prisutniji primjeri nedopuštenih oblika zarade, poput malverzacija, špekulacija i lakog profita, posebno u obliku lihvarstva ili kamate. Stoga, ovaj rad ima za cilj ukazati na razorne posljedice bavljenja kamatnim poslovanjem, kako na pojedinca, tako i na društvo kroz nekoliko faza. Prvo, upoznaćemo se s teorijom koja se bavila pitanjem kamate, čiji je osnivač Džon Majnard Kejnz. Zatim ćemo razmotriti argumente tri dominantne monoteističke religije i njihove svete knjige, s posebnim akcentom na judaizam, jer je u Sandžaku zastupljen minoran broj Jevreja. Zato ova religija i njene svete knjige ostaju u senci u odnosu na kršćanstvo, s kojim imamo bliže svakodnevne konekcije. Promatrajući historijsku genezu kroz period nastanka ovih religija, na evaluirajući njihove stavove prema kamati, kako bismo sagledali širi kontekst njihovih učenja o ovoj temi.

Cljučne riječi: judaizam, kršćanstvo, islam, Tora, Biblija, Kur'an, kamata.

RELIGIOUS PERCEPTION OF INTEREST

Abstract: Islam represents a comprehensive way of life in which the Almighty Allah, through the Qur'an, provides clear guidance to humanity on how to live in this transient world. There is no aspect of human existence excluded from divine law, including issues related to work, provision, and trade. It is a natural human need to earn and provide in order to secure existence for oneself and one's family. However, when acquiring earnings, it is crucial to consider the manner in which wealth is obtained. In the modern age, examples of illicit forms of earning, such as fraud, speculation, and easy profit, especially in the form of usury or interest, are increasingly prevalent. This paper aims to highlight the destructive consequences of engaging in interest-based transactions, both for individuals and society. First, we will examine the theory of interest introduced by John Maynard Keynes. Then, we will consider the arguments of the three dominant monotheistic religions and their holy books, with a particular focus on Judaism. Judaism is of special significance because, although the Jewish population in Sandžak is minor, this religion and its holy books remain less known compared to Christianity, with which we have closer connections and much more information. The historical context of these religions and their views on interest will be specifically addressed to provide a broader understanding of their teachings on this topic.

Key words: Judaism, Christianity, Islam, Torah, Bible, Qur'an, interest

1 Fakultet za islamske studije, Novi Pazar, E-mail: sumeja.s@hotmail.rs, ORCID ID 0000-0002-9123-1351.

Uvod

„*Ogromno osveščivanje, posle užasnog zemljotresa, pomoću novih pitanja*“
F.Niče

Među mnoštvom savremenih izazova s kojima se suočava globalno društvo, posebno mesto zauzima kompleksno pitanje kamate, koje zahteva temeljnu analizu ne samo sa ekonomske, etičke i pravne, već i sa teološke perspektive, imajući u vidu dubok uticaj ovog fenomena na različite religijske doktrine i moralne vrednosti. Njeni korijeni duboko su ukorijenjeni u ekonomski segment života. Kamata nije novitet modernog doba, njena prisutnost i uticaj danas su izraženiji nego ikada ranije. Problem kamate predstavlja ozbiljnu prijetnju koju ne smijemo zanemariti. Ova pojava utiče na sve – od pojedinaca do onih koji imaju moć da izvrše promjene, ukoliko bi to zaista htjeli. Ergo, kamata nije nova pojava, već institucija sa dubokim i čvrstim korijenima, koje nije lako iščupati. Tokom stoljeća, kamata je prodrla u sve pore ljudskog života, posebno u oblasti ekonomije i trgovine. U današnjem svijetu, kamata je postala temelj na kojem počiva čitava struktura savremenog društva: fabrike, obrazovne institucije, banke i mnoge druge sfere. Krediti se nude za gotovo sve potrebe, od kupovine nekretnina i vozila do obrazovanja, stvarajući iluziju lagodnog života. Međutim, mnogi koji se upuste u kreditno-kamatna poslovanja završavaju ogorčeni i pogođeni financijskom nesrećom. Kamata je poput razarajuće bolesti koja nemilosrdno uništava sve pred sobom, dok oni koji je praktikuju teže isključivo vlastitom interesu, bez obzira na posljedice po druge. Cilj ovog rada je ukazati na etički aspekt zabrane kamate u religijama, dok istovremeno uključuje ekonomski pristup kroz Kejnsov teoriju. Kombinacija etike i ekonomije nudi bogat kontekst za diskusiju o ulozi kamate u društvu i ekonomiji.

Pojmovno određivanje kamate

Pojmovno određivanje kamate obuhvata analizu njenog etimološkog porekla u različitim jezicima, s posebnim osvrtom na grčki i arapski, kao i spominjanje njenog terminološkog značenja koje se oslanja na definiciju ovog pojma unutar šireg teološkog i pravnog konteksta.

Etimološki pojam kamata (grč. *kamatos*) odnosi se na dobit ili interes na uloženi novac (Vujaklija, 1980: 390).

Etimološki pojam kamata (ar. *er-riba*) deriviran od masdara, odnosno infinitiva, i prevodi se sa značenjima kao što su kamata, lihvarstvo, zelenaštvo, podmitljivost, korupcija, višak, prednost, odlika, zasluga, povlastica, privilegija, naklonost i milost. Ovaj termin izveden je iz trokonsonantskog nepravilnog,

tzv. krnjeg glagola (rbv), koji u svojoj osnovi sadrži slabo slovo (harf), u ovom slučaju slovo (v). U svom osnovnom značenju ovaj glagol znači „povećati se“, „umnožiti se“ ili „(na)rasti“ (Muftić, 1997: 509).

Islamski pravni i ekonomski autoriteti prepoznaju da se termin „riba“ u modernom kontekstu odnosi na ono što danas nazivamo kamatom ili interesom. Prema šerijatskom pravu, ovaj pojam označava nelegitiman oblik povećanja, precizirajući prirodu tog dodatka. Naime, „riba“ u šerijatu predstavlja višak imovine koji se ne vraća u vidu ekvivalentne protuvrijednosti u procesu razmjene imovine, što znači da predstavlja dodatak bez stvarne prateće vrijednosti, ugovorno nametnut jednoj strani. Da bi se u potpunosti razumio koncept kamate, kao i širi kontekst poslovnih i trgovačkih odnosa u islamu, ključno je sagledati prirodu zabrane ribe i specifično ono što islam odbacuje u ekonomskim transakcijama. Razumijevanje dozvoljenih oblika finansiranja i kreditiranja zavisi od pravilnog tumačenja same definicije kamate. Renomirani islamski ekonomisti naglašavaju da je sistem kamate jedan od ključnih instrumenata globalnog porobljavanja. Uklanjanje, ukidanje ili poraz tog sistema predstavljalo bi prekretnicu u oslobađanju svijeta, otvarajući put ka progresivnom razvoju civilizacije. To bi značilo oslobađanje od opresije, jer prisutnost kamatnog sistema unutar jedne države nedvosmisleno ukazuje na njenu neslobodu (Gicić, 2013: 131).

Izraz „lihva“ predstavlja stari engleski naziv za kamatu (usury), dok arapski termin „riba“, koji se spominje u Kur'anu, označava višak koji dužnik plaća vjerovniku na osnovu dobivenog kredita. Etimološki, riječ „riba“ znači povećanje, rast, umnožavanje ili ekspanziju. Islamski pravni i ekonomski autoriteti, tumačeći Kur'an, izjednačavaju pojam „riba“ (kamata) s pojmom „haram“ (griješ) (Gicić, 2013: 133).

Pitanje kamate je temeljno obrađeno u Kur'anu kroz četiri sure: prvo u suri Er-Rum, ajet 39, zatim u suri El-Bekare (ajeti 275, 276, te ajeti 278-279), En-Nisa (ajeti 130-131), a konačna šerijatska regulacija kamate dolazi u suri Ali 'Imran, u 130. ajetu, koji donosi zakonsko definisanje ovog pitanja.

Kamata, kao fenomen, predstavlja ozbiljnu prijetnju koja je striktno zabranjena primarnim izvorima prava, Kur'anom i hadisom. Sukladno argumentima oba izvora, Allah, dž.š., jasno objavljuje rat onima koji se bave kamatom ili su na bilo koji način povezani s njom. Gledajući kroz istoriju, vidimo da je zabrana kamate postojala i u ranijim religijskim tradicijama, uključujući judaizam i kršćanstvo. Ova civilizacijska borba protiv kamate i neprirodnog načina sticanja zarade bila je prisutna kroz stoljeća, čak su je i mnogi filozofi prepoznali kao moralno upitan i neprirodan oblik ekonomskog djelovanja. U brojnim izvorima kritikuje se pohlepa bogatih koji stižu imetak putem kamata na štetu siromašnih. Slično Aristotelovom stavu, odbacuje praksa kamatarenja uopšte, a ne samo prekomjerno visoke kamate. Ovakvi navodi, posebno u srednjem vijeku, često su tumačeni kao stroge božanske zapovijesti koje apsolutno zabranjuju uzimanje kamate.

To potvrđuje i šerijat Isa, a.s., koji slijedi pravila objavljena Musau, a.s. Stoga, ono što je bilo zabranjeno Jevrejima, bilo je zabranjeno i kršćanima. Do 15. ili 16. vijeka, kršćanski teolozi su se slagali da je bavljenje kamatama u suprotnosti s kršćanskom vjerom. Na *Saboru kršćanskih učenjaka* 325. godine donesena je odluka da je kamatno poslovanje univerzalno zabranjeno prema zakonima njihove vjere. Tek za vrijeme vladavine Henrika VIII, u Britaniji je po prvi put izdata rezolucija koja je omogućavala kamatne transakcije do 10%.

Prema učenjima Kur'ana, Jevrejima nije bilo dozvoljeno ostvarivanje lične koristi kroz kamatne transakcije prema Tevratu. Iako je vremenom izmijenjen, brojne su zabrane, bilo eksplicitne ili implicitne, koje osuđuju interesisanje i uzimanje kamata. Slično, pokazuje historija kršćanske religije, zabrana kamate odnosi se i na kršćane.

Na ovu temu postoji mnoštvo vjerodostojnih hadisa, Muhammeda, s.a.v.s., upitan koji je najbolji način sticanja zarade, odgovorio je da je to proizvodnja vlastitim rukama, odnosno svaka vrsta dozvoljene trgovine (Musned Ahmed). „Klonite se sedam upropaštavajućih grijeha“, među kojima je i kamatno poslovanje. Ibn Mes'ud, r.a., rekao je: „Allahov Poslanik, a.s., prokleo je onoga ko uzima kamatu i onoga ko je daje.“ (Muslim). „Kamata obuhvata 73 različita oblika. Lihvarstvo je u svojoj osnovi jednako kao kada muškarac ima spolni odnos sa vlastitom majkom.“

U kontekstu ekonomije, svaki oblik rasta ili profita koji proizlazi iz takvih transakcija smatra se kamatom. Trgovinski aranžmani koji su zabranjeni uključuju one gdje se vrijednost robe povećava iznad njene stvarne cijene, naročito kada se plaćanje odgađa, što rezultira uvećanjem cijene (El-Gamal, 2006: 241-242).

Vrste kamate

U osnovi, kamata se klasificira u dvije glavne kategorije: 1. Kamata pri razmjeni (riba el-fadl i riba en-nesie) te kamata pri zajmovima (riba el-džahilija i kamata prilikom prijevremenog vraćanja duga, poznata kao dava te' dždžel), prema učenju Ibn Rušda, koje spominje El-Gamal u svojoj knjizi *Islamsko finansiranje: pravo, ekonomija i praksa*, u nastavku više informacija. Generalno gledano, riba (kamata) obuhvata dvije vrste:

1) Riba el-fadl (kamata na višak): Ova vrsta kamate odnosi se na razmjenu dobara unutar iste kategorije, pri čemu se primjenjuju pravila zabrane kamate. Prema hadisu Poslanika Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, proizvodi poput zlata, srebra, ječma, pšenice, soli i hurmi moraju se razmjenjivati u jednakim količinama i odmah, iz ruke u ruku. Višak (el-fadl) se odnosi na neproporcionalnu razmjenu jedne protuvrijednosti u odnosu na drugu za ove specifične vrste roba.

2) Riba al-nasi'ah (kamata na odgodu plaćanja): Ova vrsta kamate specifična je za kredite i predstavlja višak koji se naplaćuje iznad glavnice kao naknada za kašnjenje u otplati. Odgoda plaćanja odnosi se na dogovorenu prolongaciju u vezi s jednom ili obje protuvrijednosti (El-Gamal, 2006: 84). Kamata na odgodu, poznata

i kod predislamskih Arapa, uključivala je pozajmljivanje imovine do određenog roka. Tokom ovog perioda, dužnik je bio obavezan da redovno plaća kamate, dok bi glavnica ostala netaknuta do isteka roka. U slučaju da dužnik nije mogao vratiti glavnicu, iznos kamate bi se povećavao, što bi često dovelo do situacije u kojoj kamata premašuje iznos glavnice. Ova praksa predstavlja ozbiljnu nepravdu i okrutnost. Allah, dž.š., prekorača takve prakse u Svojim riječima.

Vi koji ste dosegli vjerovanje, ne žderite lihvarsku kamatu udvostručujući je i umnožavajući nego Allaha stalno imajte na umu kako biste postigli sreću! Čuvajte se Vatre, koja očekuje poricatelje Istine! I pokoravajte se Allahu i Poslaniku kako biste bili počašćeni milošću... (Ali-Imran, 130-132)

Argument sadržan i u brojnim hadisima Muhammed, s.a.v.s., upozorava o težini grijeha koji se zove er-riba: „Dirham kamate, koji čovek namerno potroši, kod Allaha je gori od činjenja zinaluka trideset i šest puta.“ Ibn Qudaamah, ističe: „Svaka pozajmica u kojoj se predviđa da se vrati veći iznos je haram, a među učenicima nema razlike u mišljenju o ovom pitanju.“ Ibn Munzir napominje: „Ako zajmodavac predviđa da zajmoprimac mora vratiti veći iznos ili pružiti neki dar kao dodatak, a zajam je odobren na osnovu ovog uslova, tada je reč o kamati.“

Kamata je zabranjena na sve oblike novca, bez obzira na njegovu formu, bilo da je u pitanju zlatni, srebrni ili papirni novac. Propisi koji se odnose na zlato i srebro u kontekstu zekata i drugih imovinskih obaveza, kao i na kamatu, primenjuju se i na dekretni novac. Dekretni novac, koji se izdaje na osnovu državnih odluka i regulacija, koristi se u današnjim poslovnim transakcijama i obavlja sve funkcije koje je nekada vršio metalni novac, poput zlata i srebra. Stoga, propisi o zekatu i kamati primenjuju se i na današnji dekretni novac kako bi se ispunile šerijatske namere.

O kamati kroz prizmu ekonomije

Naučna disciplina koja se bavi proučavanjem kamate je ekonomija, s posebnim naglaskom na islamsku ekonomiju, koja pruža jedinstvenu perspektivu u odnosu na ovu temu. Unutar ove discipline, finansijska ekonomija zauzima centralno mesto, fokusirajući se na način na koji pojedinci, preduzeća i vlade upravljaju resursima, pri čemu se posebna pažnja posvećuje analizi kamatnih stopa, kredita, ulaganja i različitih finansijskih instrumenata. Islamska ekonomija, kao deo monoteističkog religijskog učenja, nudi specifičan pristup kamati (riba), ističući njenu zabranu i etičke implikacije u kontekstu pravedne raspodele bogatstva. Makroekonomija, proučava uticaj kamatnih stopa na širu ekonomiju, kao što su inflacija, rast, i ekonomski ciklusi. U osnovnim ekonomskim teorijama, kamata se često opisuje kao „cena novca kroz vreme“, jer predstavlja naknadu za korišćenje tuđeg novca ili resursa.

Jedno od značajnih dela koje proučava kamatu i ekonomske procese jeste knjiga *Opšta teorija zaposlenosti, kamate i novca*, Džona Majnarda Kejnza.

Spomenuto delo spada u korpus klasičnih dela, odnosno tradicionalna ekonomska teorija prvi put objavljena 1936. godine, a značajno je uticala na razvoj makroekonomije i razumevanje kamatnih stopa. Kejnsova teorija i dalje ima veliki uticaj na savremenu ekonomiju, posebno u oblasti finansija i monetarne politike. Sve spomenuto je značajno uticalo i preokupiralo pažnju autora ovog rada, koji će u nastavku interpretirati teoriju, a kasnije i argumente nebeskih knjiga o kamati. Kejnsova definiše kamatu kao „nagradu za odricanje od likvidnosti“, odnosno cenu koju pojedinci traže da bi se odrekli svoje preferencije za držanje gotovine i uložili novac u dugoročne investicije (Kejnsova, 1936:70). Dakle, kamata nije jednostavno nagrada za štednju, već zavisi od želje ljudi da drže novac u likvidnom obliku.

Džon M. Kejnsova teorija kamate je poznata kao *teorija preferencije likvidnosti*. Ona polazi od ideje da je kamatna stopa određena ravnotežom između količine novca u opticaju (koju kontroliše centralna banka) i želje ljudi da drže novac u gotovini umesto da ga plasiraju u obveznice ili druge investicione instrumente. Osnovni elementi Kejnsove teorije kamate:

1. *Preferencija likvidnosti*: Ljudi vole da drže deo svog bogatstva u obliku likvidnog novca, jer im to omogućava fleksibilnost u neizvesnim situacijama. Ako se od njih zahteva da investiraju taj novac ili ga posude, oni će to učiniti samo ako dobiju kamatu kao nagradu za gubitak likvidnosti.

2. *Ponuda novca*: Centralne banke kontrolišu ponudu novca, što znači da imaju moć da utiču na kamatne stope. Povećanjem ili smanjenjem količine novca u opticaju, centralne banke mogu inicirati ili usporiti ekonomsku aktivnost.

3. *Ravnoteža*: Kamatna stopa se formira na nivou gde je ponuda novca jednaka preferenciji likvidnosti. Ako ljudi više vole da drže gotovinu, centralne banke će možda morati da povećaju kamatne stope kako bi ih motivisale na ulaganje. Obrnuto, ako ima previše gotovine u opticaju, kamatne stope padaju (Kejnsova, 1936:84)

Kejnsova teorija je revolucionarizovala ekonomiju jer je ukazala na to da kamatna stopa nije samo rezultat štednje i investicija, kao što su isticali klasični ekonomisti, već je povezana sa monetarnom politikom i psihološkim faktorima, kao što su neizvesnost i preferencija likvidnosti.

Kamata i monoteističke religije

Monoteističke religije, zabranjuju praksu naplaćivanja kamate, jer je percipiraju kao oblik neetične eksploatacije i društvene nepravde.

*U judaizmu*², *Tora* zabranjuje kamatu: „Ako posuđiš novac siromahu... ne smiješ mu nametati kamate“ (Izl, 22: 25). *Tora* je sveta knjiga u judaizmu i smatra se temeljom jevrejske vere i zakona, a obuhvata prvih pet knjiga hebrejske Biblije,

2 Judaizam je nastao pre više od 3.000 godina, sa korenima u drevnom Izraelu i tradiciji Avrama, Mojsija i proroka. Njegovi sveti spisi uključuju *Tora* (prvih pet knjiga hebrejske Biblije), koja je nastala mnogo pre nego što je kršćanstvo došlo na svet.

koje su poznate kao Petoknjižje ili Mojsijev zakon³. *Tora* ima ključnu ulogu u svakodnevnom životu Jevreja, jer predstavlja ne samo istoriju, već i pravila ponašanja, etičke principe i religiozne obrede.⁴Talmud sadrži širok spektar rasprava o jevrejskom zakonu, etici, filozofiji, istoriji, i običajima, te pruža uvid u mišljenja i debate između rabina kroz vekove (Albahari, 2021: 25). Zbog svog obimnog i analitičkog pristupa, Talmud je jedan od najvažnijih i najkompleksnijih tekstova jevrejske tradicije.

*U kršćanstvu*⁵, Biblija osuđuje kamatu. U Novom zavetu se kamata/lihva i lihvarstvo nigde izričito ne pominju. Ipak, na jednom mestu izgleda da se prepoznaje: „U Jevanđelju kaže se: Dajite u zajam ne nadajući se ničemu“ (Biblija, 2002: Lk⁶: 6, 35).

- 3
 1. *Berešit* – Postanak, govori o stvaranju sveta, prvom čoveku, praocima izraelskog naroda, te o osnivanju Božijeg saveza s Avramom.
 2. *Šemot* – Izlazak, opisuje izbavljenje Izraelaca iz egipatskog ropstva pod vodstvom Mojsija i sklapanje saveza na Sinajskoj gori, gde su im dati Božiji zakoni, uključujući Deset zapovesti.
 3. *Vajikra* - Levitski zakonik, sadrži religiozne propise, ritualne zakone i uputstva za sveštenstvo.
 4. *Bemidbar* - Brojevi. pripoveda o putovanju Izraelaca kroz pustinju i njihovim iskušenjima tokom 40-godišnjeg lutanja.
 5. *Devarim* Ponovljeni zakon, ponavlja zakone iz prethodnih knjiga i sadrži Mojsijeve oproštajne govore pre ulaska u Obećanu zemlju.
- 4

Prema jevrejskoj tradiciji, veruje se da je *Tora* bila data Mojsiju direktno od Boga na Sinajskoj gori, čineći je najvažnijim zapisom Božije volje. Pored pisanog teksta, postoji i usmena *Tora*, koja obuhvata dodatna objašnjenja i tumačenja zakona i zapovesti, a ona je zabeležena kasnije u *Talmudu* i *Mišni*. Oni su ključni tekstovi jevrejskog zakona i tradicije, koji zajedno čine temelj usmene *Tore*. *Mišna* je prva pisana zbirka usmene *Tore*, koju je sastavio rabin Jehuda ha-Nasi oko 200. godine nove ere. Ona je sistematizovana kompilacija jevrejskih zakona, pravila i propisa koji su se prenosili usmenim putem kroz generacije. *Mišna* je podeljena u šest glavnih sekcija (*seferi*), koje pokrivaju različite aspekte života

 1. *Zeraim* (Semena) – Zakoni o poljoprivredi i molitvama.
 2. *Moed* (Praznici) – Zakoni o praznicima i Šabatu.
 3. *Nezikin* (Štete) – Građanski i krivični zakoni.
 4. *Nashim* (Žene) – Zakoni o braku i porodičnom životu.
 5. *Kodashim* (Svete stvari) – Zakoni o žrtvama i hramu.
 6. *Taharot* (Čistoće) – Zakoni o čistoti i nečistoti.

Mišna je pravni dokument, čiji je cilj bio da se osigura očuvanje usmene tradicije u pisanoj formi (Albahari, 2021: 23). Talmud je obimniji tekst koji se sastoji od dva glavna dela: 1. *Mišna* – kao osnovni tekst, i 2. *Gemara* – objašnjenja, tumačenja i komentari rabina na *Mišnu*. Postoje dva Talmuda: *Jerusalimski Talmud* (Talmud Jerušalmi) – nastao u 4. veku u Izraelu. *Babilonski Talmud* (Talmud Bavli) – nastao u 5. veku u Babilonu, i smatra se autoritativnijim.
- 5

Kršćanstvo je nastalo u 1. veku nove ere, kao religija zasnovana na životu i učenjima Isusa Hrista, koji je bio Jevrejim i čije su ideje razvijene unutar okvira judaizma. Kršćanstvo je proizašlo iz judaizma, ali se razvilo u zasebnu religiju.
- 6

Evandjelje po Luki je treća knjiga Novog zaveta u Bibliji i jedno od četiri kanonska jevanđelja, zajedno sa Matejem, Markom i Jovanom. Tradicionalno se veruje da je autor jevanđelja Luka, koji je bio lekar i saradnik apostola Pavla. Neki detalji u jevanđelju sugerisu da je autor bio obrazovan i da je imao medicinsku i historiografsku pozadinu. Treba spomenuti, *U Novom zavetu* postoje četiri kanonska jevanđelja (Jevandelje po Mateju, Marku, Luki i Jovanu), a pored njih postoji i nekoliko apokrifnih, odnosno nekanonskih jevanđelja (Jevandelje po Tomi i po Filipu) koja nisu uključena u Bibliju. Evo osnovnih informacija o kanonskim jevanđeljima

Biblija-stara knjiga koja je uvek nova. Biblija je najčitanija knjiga na svetu. Već dve hiljade godina ljudi ne prestaju da je prepisuju, štampaju i prevode na sve jezike sveta. Biblija je knjiga dve najveće svetske religije – judaizma i hrišćanstva. Jevreji su potomci malog naroda Izrailja čiju istoriju između 1800. i 50. godine pre Hrista pripoveda Biblija. Hrišćani su učenici i sledbenici Bogočoveka Isusa Hrista, Jevrejina po telu, koji je živio pre 2000 godina. Hrišćanska Biblija ima više knjiga nego jevrejska. Knjizi *Starog zaveta* (što znači Stari savez) hrišćani dodaju knjigu koja govori o Hristu i prvim Hrišćanima. Nazivaju je *Novi zavet* (što znači Novi savez). Reč *zavet* ovde nema uobičajno značenje, ne označava poslednju volju, već znači *savez*. Za hrišćane je *Stari zavet* prvi savez Boga sa izraelskim narodom, dok je *Novi zavet* novi savez Boga sa svim ljudima ostvaren u Isusu Hristu. Zanimljivo spomenuti, u srednjem veku monasi su prepisivali Bibliju na pergamentu. Zatim, Gutembergova Biblija je asocijacija za prvu štampanu knjigu (oko 1450. godine). Godine 1980. prodato je 10 000 000 primeraka Biblije na 275 jezika (Musset, 2002: 9).

Jevrejska Biblija, obuhvata samo *Stari zavet*.

Hrišćanska Biblija, obuhvata *Stari zavet i Novi zavet*.

Dakle, Hrišćanska Biblija je najvažniji izvor hrišćanske vjere, sadrži osudu kamatnog poslovanja, što ukazuje na dugovječnost i univerzalnost zabrane ove prakse. *Biblija*, sveta knjiga kršćanstva, deli se na dva glavna dela: *Stari zavet* sadrži spise koji su zajednički sa judaizmom i obuhvata istoriju, zakone, proroke i mudrosne knjige izraelskog naroda. On se fokusira na odnos Boga i Izraela, od stvaranja sveta do perioda pre dolaska Isusa Hrista.

U Izrailju novac nije postojao do 7. veka pre Hrista. Kupovina i prodaja su se odvijale razmenom. Razmenjivalo se sve: koze, ovce, nakit, drvo, hrana. Potom su za plaćanje počeli postepeno da se koriste plemeniti metali: zlato, srebro, bakar, kojima je, malo po malo, utvrđena težina i vrednost. To objašnjava zašto novac i neki tegovi imaju iste nazive. Novac je počeo da se koristi jer je tako bilo jednostavnije: lakše je nositi kesu s novcem nego proizvode za razmenu. (Biblija 2002: Izl⁷, 22, 62). *Novi zavet* se odnosi na život, učenja, smrt i uskrsnuće Isusa Hrista,

i njihovim autorima, pored spomenutog kanonskog. Jevanđelje po Mateju, tradicionalno se veruje da je autor Matej, bivši carinik i jedan od dvanaestorice apostola. Ovo jevanđelje se fokusira na Isusovu ulogu kao Mesija koji ispunjava starozavetne prorokove. Jevanđelje po Marku, smatra se da je autor Marko, koji je bio blizak apostolu Petru i pisao je na osnovu Petrovih učenja. Ovo jevanđelje je najkraće i često se smatra najstarijim među kanonskim jevanđeljima. Jevanđelje po Jovanu, tradicionalno se pripisuje Jovanu, apostol i „ljubljeni učenik“. Ovo jevanđelje se fokusira na božansku prirodu Isusa i uključuje detaljne teološke diskusije o njegovom identitetu.

7 Skraćena „Izl“ u Bibliji odnosi se na *Knjigu Izlaska* (poznata i kao *Egzodus*). To je druga knjiga Starog zaveta i Petoknjžja (*Tora*). Knjiga Izlaska opisuje oslobađanje Izraelaca iz egipatskog ropstva pod Mojsijevim vođstvom, kao i putovanje kroz pustinju i sklapanje saveza s Bogom na Sinajskoj gori, gde su dobili Deset zapovesti (*Dekalog*). Reč dekalog dolazi iz

kao i na rani razvoj kršćanske crkve. Sastoji se od evanđelja, dela apostola, poslanica i Otkrivenja, koji zajedno predstavljaju temelj vere za kršćane. Ova podela simbolizuje prelazak iz starog saveza sa Izraelom u novi savez kroz Isusa Hrista.

U Drugoj, Trećoj i Petoj knjizi Mojsijevoj se kaže: „Kad daš u zajam novca narodu mojemu, siromahu koji je kod tebe, nemoj mu biti kao kamatnik, ne udarajte na nj kamate“ (Biblija 2002: Izl 22, 25). „Nemojte uzimati od njega (osiromašnog brata) kamate ni dobiti... novca nemoj mu davati na kamatu, niti mu hrane svoje pozajmaj radi dobiti“ (Biblija 2002: Lev⁸ 25, 36). „Ne daji na kamatu bratu svome ni novca ni hrane, niti išta što se daje na kamatu. Strancu podaj na kamatu, ali bratu svom nemoj davati na kamatu“ (Biblija 2002: Pnz⁹ 23, 19-20).

Biblija, u više poglavlja kategorično zamranjuje kamatu, kao što su sledeća poglavlja i stihovi. Biblija, (Izl: 22, 25) zabranjuje uzimanje kamate od siromašnih sunarodnika Jevreja, dok se u (Lev: 19, 33-34 i 25, 35-37) zabranjuje uzimanje kamate od siromašnih sugrađana, bez obzira na to da li je u pitanju Jevrejin, ili stranac koji živi među Jevrejima. Međutim, (Ponz¹⁰: 15, 2-3; 23, 19) zabrana uzimanja kamate ne važi samo u slučaju kada je dužnik „tuđinac“ („tuđinci“ su trgovci). Na drugim mestima u Bibliji se zabranjuje i proklinje kamata (Jez¹¹: 18, 13, Ps 15, 5, PrS 28, 8; Nem¹² 5, 6-11), ali se ne mogu naći dokazi da se ta zabrana odnosila na poslovne kredite.

grčkog jezika: „δέκα“ (déka) znači deset, a „λόγος“ (lógos) znači reči/zapovest, što zajedno znači „deset reči“/„deset zapovesti“.

- 8 Skraćeniца „Lev“ u Bibliji odnosi se na *Knjigu Levitski zakonik* (ili samo *Levitska knjiga*), koja je treća knjiga Starog zaveta u Bibliji. Levitski zakonik (Lev) sadrži zakone i propise koji su dati Izraelcima, a mnogi od njih se tiču svešteničke službe i ritualne čistoće, kao i etičkih i moralnih pravila. Ova knjiga je posebno važna za svešteničku zajednicu Levita, po kojima je i dobila ime.
- 9 Skraćeniца „Pnz“ u Bibliji odnosi se na *Ponovljeni zakon* je peta knjiga Starog zaveta i poslednja knjiga Petoknjžja (*Tora*). U ovoj knjizi Mojsije ponovo iznosi zakone i zapovesti koje je Bog dao Izraelcima, podsećajući ih na njihovu istoriju i Božja dela. Ovi zakoni su ključni za vođenje naroda nakon ulaska u Obećanu zemlju. Knjiga sadrži moralna, građanska i obredna pravila, kao i poziv na vernost Bogu. Naziv „Ponovljeni zakon“ dolazi od toga što se zakoni i učenja koja su već bila data ranije u Mojsijevim knjigama ovde ponavljaju i proširuju.
- 10 Skraćeniца „Ponz“ u kontekstu Biblije najverovatnije se odnosi na *Pontija Pilata*. Pontije Pilat je bio rimski prokurator (upravljalac) Judeje u vreme Isusa Hrista i poznat je po tome što je odobrio Isusovo raspeće. Često se njegovo ime u biblijskim tekstovima ili pratećoj literaturi skraćuje u obliku „Ponz“.
- 11 Skraćeniца „Jez“ u Bibliji odnosi se na Knjigu proroka Jezekilja. Jezekilj je bio prorok koji je delovao među jevrejskim izgnanicima u Vavilonu tokom 6. veka pre nove ere. Knjiga proroka Jezekilja je deo Starog zaveta i sadrži proroštva o Božijem sudu nad Izraelom zbog njihovog otpada od vere, ali i o obnovi Izraela i nade u budućnost. Glavne teme ove knjige uključuju Božiji suverenitet, pravednost, i obećanje o novom savezu i obnovi naroda.
- 12 Skraćeniца „Nem“ u Bibliji odnosi se na Knjigu Nemije (ili Nehemije). Knjiga opisuje događaje iz 5. veka pre nove ere, kada se Nemija, koji je bio visok činovnik na persijskom dvoru, vraća u Jerusalim kako bi obnovio gradske zidine i reformisao narod Izraela posle njihovog povratka iz vavilonskog ropstva. Knjiga Nemije se fokusira na Nemijino vodstvo, težnje da ojača duhovni i politički život Izraela, kao i na obnovu vere i zajednice kroz sprovođenje Mojsijevog zakona.

U islamu, Kur'an explicitno zabranjuje kamatu: „Allah je dozvolio trgovinu, a zabranio kamatu“ (El-Bekare 2:275). *Kur'an* je sakralna knjiga islama, za koju muslimani veruju da je doslovna reč Boga (Allah), objavljena poslaniku Muhamedu, s.a.v.s., preko meleka Džibrila sukcesivno, tokom perioda od oko 23 godine, počevši od 610. godine. *Kur'an* je napisan na arapskom jeziku, i muslimani smatraju da se prava značenja i puna duhovna vrednost mogu osetiti samo u originalnom jeziku. Postoje prevodi na mnoge svetske jezike. Sastoji od 114 poglavlja koja se zovu sure, a svaka sura se deli na stihove poznate kao ajeti. Najduža sura je Al-Bakara a najkraća je Al-Kawser. Sadržaj *Kur'an* uključuje sve aspekte i segmente ljudske egzistencije kroz svoj pravni sistem, odnosno šerijatskopravne propise i norme. Ima esencijalnu ulogu u životu muslimana, kako u ličnoj duhovnosti tako i u društvenim, kulturnim i pravnim aspektima života.

Sublimirat ćemo, monoteističke religije zabranjuju kamatu iz etičkih, moralnih i socijalnih razloga, s ciljem očuvanja nekoliko ključnih principa:

1. Etika i pravda: Kamata se smatra nepravednom jer omogućava da se novac stiče bez stvaranja realne vrednosti. Time bogati postaju bogatiji, a siromašni još siromašniji, što dovodi do neravnoteže u društvu. Religije nastoje sprečiti ovakve oblike eksploatacije.

2. Moralna odgovornost: Zabranom kamate, religije podstiču ljude na međusobno pomaganje, a ne na iskorištavanje tuđe nevolje. U judaizmu, kršćanstvu i islamu, posuđivanje novca bez kamate je čin dobrote i altruizma prema bližnjima.

3. Socijalna pravda: Kamata inicira dužničko ropstvo, zaduženi postaju zarađeni u dugovima koje ne mogu vratiti. Religije zabranjuju kamatu kako bi zaštitile ljude od ovakvih nejednakih odnosa i osigurale socijalnu pravdu. Kroz zabranu kamate, monoteističke religije teže društvenom poretku koji je zasnovan na zajedničkom dobru, pravednosti i odgovornosti prema bližnjima.

Zabrana kamate

Kamata je u islamu decidno i rigorozno zabranjena. Ova zabrana je potvrđena kroz Kur'an, sunnet i konsenzus učenjaka. Allah, dž.š., izričito osuđuje kamatu u svojim objavama. Oni koji se kamatom bave dići će se kao što će se dići onaj koga je dodirom šejtan izbezumio, zato što su govorili: *Kamata je isto što i trgovina. A Allah je dopustio trgovinu, a zabranio kamatu. Onome do koga dopre pouka Gospodara njegovog, pa se okani, njegovo je ono što je prije stekao, njegov će slučaj Allah rješavati; a oni koji to opet učine, bit će stanovnici Džehennema, u njemu će vječno ostati.* (El-Bekara, 275) U ajetu se opisuje stanje onih koji su uzimali kamatu na Sudnjem danu, kada će biti proživljavani iz svojih grobova. Ovo gledište zastupa većina mufessira (tumača Kur'ana). Ibn Atijja u svom tefsiru *El-Muharrerul-ve džiz*, dodaje dodatnu interpretaciju, navodeći da će takvi

biti proživljeni u stanju koje nalikuje onome pod utjecajem džina (*medžnun*), što predstavlja oblik kazne i izraza mržnje prema njima kada se sva bića okupe.

Slično mišljenje izražava i Sejjid Kutb, Allah mu se smilovao, koji ističe: „Većina tumačenja prikazuje 'ustajanje' u ovom zastrašujućem prizoru kao stajanje na Dan proživljenja. Međutim, ovaj prizor se u potpunosti manifestuje i u ovom životu; ljudi se ponašaju kao umno poremećene, rasijane i zbunjene osobe koje ne nalaze stabilnost, smirenost, niti spokoj. Kamata je zabranjena u svim njenim oblicima i formama, bilo da je u pitanju značajno ili minimalno povećanje, bez obzira na svrhu zajma, bilo za investiranje ili potrošnju.“

Ajet se protivi svima koji prihvataju čak i male iznose kamate i kamatu koja se primenjuje na potrošačke kredite. Svi oblici kamate su strogo zabranjeni, jer je Allah, dž.š., propisao da vlasnici imovine mogu potraživati samo glavnicu, bez ikakvih dodataka. Grijech kamate nije ograničen samo na one koji je direktno uzimaju, već se proširuje na sve koji su uključeni u taj proces. Ovo je potvrđeno hadisom koji bilježi El-Buhari, u kojem Abdullah ibn Mes'ud, r.a., izveštava da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., prokleo i one koji uzimaju kamatu i one koji je daju. Jedno od općih šerijatsko-pravnih načela glasi da je ono što je zabranjeno primiti, takođe zabranjeno i pružiti. Ovo pravilo implicira da, ako je nešto zabranjeno za ličnu korist, takođe je zabranjeno omogućiti ili pružiti drugima, bilo kao poklon ili kao kompenzaciju. Pružanje kamate drugima u tom smislu bi predstavljalo ohrabrivanje i potpomaganje činjenja zabranjenog, čime bi davalac postao saučesnik u zabranjenom delovanju. Šerijat jasno utvrđuje da, kao što je činjenje zabranjenog nepoželjno, takođe je neprihvatljivo potpomagati ili ohrabrivati takvo ponašanje, u skladu s riječima Allaha, dž.š.: *Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i čestitosti, a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu; i bojte se Allaha, jer Allah strašno kažnjava* (El-Maide, 2).

Smisao zabranjivanja kamate

Zabrana kamate u islamu temelji se na principima pravičnosti, solidarnosti i zaštiti od eksploatacije, čime se promoviše fer raspodela bogatstva i podstiče učešće u realnim ekonomskim aktivnostima. Kamatna praksa, koja omogućava fiksni profit bez preuzimanja rizika, suprotstavlja se osnovnim načelima islamske ekonomije, jer potiče nepravdu i odvaja kapital od stvarne proizvodnje. Islam favorizuje finansijske transakcije zasnovane na deljenju rizika i dobiti, kao što je slučaj u islamskom bankarstvu, gde je banka direktno zainteresovana za uspeh investicija. Time se inicira ekonomski rast i društveni napredak, dok je zabrana kamate osmišljena da spreči neetičko profitiranje i pasivan pristup zarađivanju kroz kapital (Gicić, 2013: 94-96).

U poređenju s kapitalističkim ekonomijama, islamska ekonomija se suštinski razlikuje u pogledu pristupa profitabilnosti i vlasništvu. Dok sekularni

kapitalizam omogućava neograničeno ostvarivanje profita i privatno vlasništvo u okviru ekonomske politike, islam postavlja jasne etičke smernice. Ograničenja u kapitalističkim sistemima često se postavljaju ljudskim odlukama i podložna su promenama kroz demokratsko zakonodavstvo, što može dovesti do specifičnih oblika ponašanja koji uzrokuju društvenu neravnotežu (Jovanović, 2015: 138).

Al-Gazali ističe ključnu ulogu novca kao sredstva za olakšavanje ekonomskih transakcija. Prema njegovom viđenju, novac omogućava efikasniju trgovinu, rešavajući probleme trampe, kao što su nedostatak standardne mere vrednosti, nedeljivost dobara i potreba za podudaranjem želja između strana. Novac, stoga, služi kao sredstvo razmene i mera vrednosti, ali nije vredan sam po sebi (El-Gamal, 2006: 201).

Ergo, zabrana kamate u islamu proizlazi iz njene štetne ekonomske dinamike koja podstiče nepravednu distribuciju bogatstva i destabilizuje društvo. Kamatni sistem funkcioniše tako da poverilac ostvaruje profit bez obzira na rezultate poslovanja dužnika, čime stvara neprekidan pritisak na privredu da proizvodi i širi se. Ovaj model vodi do koncentracije bogatstva u rukama vlasnika kapitala, dok prihodi radnika i preduzetnika stagniraju ili opadaju, produbljujući društvenu nejednakost. Takođe, kamatni sistem zahteva stalni ekonomski rast, što dovodi do prekomerne eksploatacije prirodnih resursa i ekološke degradacije, čineći ga dugoročno neodrživim.

Zaključak

Svaki sistem ili društveni poredak ima svoje specifične norme i strukture, a islam nudi jedinstven okvir i načela koja su ključna za održivost i pravilno funkcionisanje zajednice, društva i čovječanstva u celini. U ovom sveobuhvatnom okviru, islamske finansije i poslovanje zauzimaju značajno mesto, što je jasno iz prethodnih tumačenja. Islam predstavlja ekonomski model, poslovnu praksu i bankarstvo¹³ koja je oslobođena kamate i usmerena ka dobrobiti svih ljudi. Kamata, s druge strane, dovela je do koncentracije moći i bogatstva u rukama malog broja pojedinaca, dok je većinu populacije ostavila na margini, često uskraćujući im čak i ono što su već posedovali.

Ova praksa je usporila investiranje i ulaganje sredstava u korisne i produktivne svrhe, čime se njeno štetno delovanje proširilo na sve sfere ekonomije. Dok jedni, poput parazita, koriste druge i nezakonito prisvajaju njihovu imovinu, s druge strane svakodnevno svedočimo mnogim bespomoćnim osobama i deci koja se bore za osnovne životne potrebe, a mnogi su na kraju prisiljeni da se bore za goli opstanak.

13 Više o tome videti: E. Gicić, S. Smailagić (2023) *Islamsko i konvencionalno bankarstvo*, Novi Muallim, br. 96. str. 85-90.

Ovaj sistem, koji nam se pokušava nametnuti, predstavlja zapadnjačko-sekularistički model čiji je cilj da potčini sve građane i da oslabi islam kao najvažniji izvor snage za muslimane. Namjera je da nam oduzmu najvredniji dar koji nam je Uzvišeni Allah pružio, unište naše dostojanstvo i moralne vrednosti, te nas podvrgnu svom nadzoru kako bi mogli upravljati našim životima i dodatno se obogatiti na naš račun. Ovaj sistem teži mnogim drugim nepravdama. Stoga, trebamo biti iskreni u našem služenju Gospodaru Uzvišenome, jer samo na taj način ćemo imati snage i hrabrosti da se odupremo brojnim grešnim praksama koje nam se nameću. Moramo imati odlučnost da kažemo „NE“ kamati i njenim destruktivnim posledicama, koje pogađaju sve koji je prihvate ili joj se približe.

Literatura

- Albahari, Biljana (2021). *Bibliografija knjiga o Jevrejima i jevrejstvu štampanih u Srbiji od 1837. do 2017. godine*, Beograd: Narodna biblioteka Srbije
- Musset, Jacques (2002). *Svet Biblije: Stari zavet*, Beograd: Narodna biblioteka Srbije
- Musset, Jacques (2002). *Svet Biblije: Novi zavet*, Beograd: Narodna biblioteka Srbije
- Gicić, Enver (2013). *Islamsko građansko pravo*, Novi Pazar: El-Kelimeh
- Gicić, Enver; Sumeja, Smailagić (2023). *Islamsko i konvencionalno bankarstvo*, Sarajevo: Udruženje Ilmijje
- El-Gamal, A. Mahmoud (2006). *Islamske finansiranje: pravo, ekonomija i praksa*, NY: Cambridge University Press
- Đakovac, Aleksandar (2006): *Leksikon hrišćanstva, judaizma i islama*, Beograd: Agencija "Matić"
- Korkut, Besim (2011). *Prijevod Kur'anam*, Novi Pazar: El-Kelimeh
- Vujaklija, Milan (1980). *Leksikon stranih reči i izraza*, Beograd: Prosveta
- Jovanović, Mihailo (2015). *Ekonomija i finansije*, Beograd: Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu
- Zdravković, Miroslav (2010). *Osnove finansijske teorije*, Beograd: Fakultet za ekonomiju i inženjering menadžmenta
- Muftić, Teufik (1997). *Arapsko-bosanski rječnik*, Sarajevo: El-Kalem